

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ

وزارت علوم، تحقیقات و فناوری
پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پژوهشکده زبان‌شناسی
گروه فرهنگ و زبان‌های باستانی

پایان نامه دکتري رشته فرهنگ و زبان‌های باستانی

بررسی تطبیقی نحو زبان‌های بلخی و سغدی

استاد راهنما :

دکتر زهره زرشناس

استادان مشاور :

دکتر کتایون مزداپور

دکتر فریار اخلاقی

پژوهشگر :

زهرا تبریزی نژاد

بهمن ماه ۱۳۹۴

سپاسگزاری

در آغاز مایلیم از راهنمایی‌ها و زحمات استاد محترم سرکار خانم دکتر زرشناس، استاد راهنمای رساله‌ی حاضر، قدردانی نمایم که نکته‌سنجی، احاطه‌ی علمی و هدایت‌های ایشان همواره گره‌گشای بوده است.

از استاد صاحب‌نظر و گرامی سرکار خانم دکتر مزداپور، استاد مشاور اول رساله‌ی حاضر، تشکر می‌نمایم که امکان برخورداری از محضر علمی ایشان، خود، نیک‌اقبالی بوده است.

از حضور سرکار خانم دکتر اخلاقی، استاد مشاور دوم این رساله، قلباً سپاسگزاری می‌نمایم که همواره با لطف و دقت علمی یاری‌ام دادند.

پیوسته قدردان الطاف و زحمات این بزرگواران خواهم بود.

از خانم دکتر سالومه غلامی که رساله‌ی دکتری‌شان را پیش از چاپ در اختیارم نهادند نیز سپاسگزارم.

به مادرم که از شهر جانان است...

چکیده

این پژوهش به بررسی تطبیقی مقوله‌هایی از نحو زبان‌های سغدی و بلخی با رویکرد رده‌شناختی می‌پردازد. نحو دانش مطالعه‌ی جمله و عبارت و اقسام آنها است. رده‌شناسی زبان به گروه‌بندی زبان‌ها بر اساس مقوله‌های زبانی می‌پردازد. زبان سغدی یکی از زبان‌های ایرانی میانه‌ی شرقی است. زبان بلخی نیز یکی از زبان‌های ایرانی میانه است. در این پژوهش، مقوله‌های نحوی منتخب، همراه با ذکر شواهدی از متون سغدی عمدتاً دینی به همراه شواهدی از سنگ‌نوشته‌های منتخب، نامه‌ها و اسناد حقوقی بلخی تحلیل و توصیف شده است. به منظور تبیین دقیق‌تر جایگاه زبان بلخی در میان زبان‌های ایرانی میانه، زبان ایرانی میانه‌ی غربی پارتی نیز مختصراً بررسی شده است. بر اساس داده‌های ارائه شده در این پژوهش، زبان بلخی در برخی ویژگی‌های نحوی با زبان سغدی اشتراکات و تفاوت‌هایی دارد. از سوی دیگر، زبان بلخی در برخی ویژگی‌های نحوی با زبان پارتی اشتراکات چشم‌گیری دارد. از این‌رو، زبان بلخی در طبقه‌بندی زبان‌های ایرانی میانه با توجه به ویژگی‌های نحوی بررسی شده در این پژوهش، جایگاهی میان زبان‌های ایرانی میانه‌ی شرقی و غربی دارد.

کلیدواژه‌ها: سغدی، بلخی، نحو، رده‌شناسی، زبان‌های ایرانی میانه‌ی شرقی، پارتی، زبان‌های ایرانی میانه‌ی غربی.

نشانه‌ها

< > افزودن توضیح به برگردان فارسی عبارات

( ) در حرف نویسی: حروف نامشخص و نامطمئن

در برگردان فارسی: افزودن توضیحات دستوری

[ ] حروف بازسازی شده

« » برگردان فارسی؛ نقل قول مستقیم

/ یا

← مراجعه کنید به (در متن فارسی)

→ مراجعه کنید به (در متن لاتین)

* واژه‌ی بازسازی شده

کوتاه‌نوشت‌ها

پ: پشت برگ

ر: روی برگ

نک: نگاه کنید

نیز نک: نیز نگاه کنید

فهرست مطالب

مقدمه	۱
فصل اول: کلیات	۹
۱-۱ مسأله‌ی پژوهش	۱۱
۲-۱ موضوع پژوهش	۱۲
۳-۱ قلمرو پژوهش	۱۲
۴-۱ اهمیت و ضرورت پژوهش	۱۲
۵-۱ اهداف پژوهش	۱۳
۶-۱ کاربردهای پژوهش	۱۵
۷-۱ نوع پژوهش	۱۵
۸-۱ سؤالات پژوهش	۱۵
۹-۱ فرضیه‌های پژوهش	۱۶
۱۰-۱ تعریف واژه‌های مهم و کلیدی	۱۶
۱-۱۰-۱ نحو	۱۷
۲-۱۰-۱ رده‌شناسی	۱۷
۳-۱۰-۱ زبان سغدی	۱۷

- ۱۰-۱-۳-۱ ادبیات سغدی ۱۸
- ۱۰-۱-۳-۱ آثار دینی ۱۸
- ۱۰-۱-۳-۱ متون سغدی بودایی ۱۸
- ۱۰-۱-۳-۲ متون سغدی مسیحی ۲۰
- ۱۰-۱-۳-۳ متون سغدی مانوی ۲۱
- ۱۰-۱-۳-۲ آثار غیر دینی ۲۲
- ۱۰-۱-۴-۱ زبان بلخی ۲۴
- ۱۰-۱-۴-۱ آثار بلخی ۲۴
- ۱۰-۱-۵-۱ زبان پارتی ۲۶
- ۱۰-۱-۵-۱ آثار زبان پارتی ۲۶
- ۱۰-۱-۵-۱ آثار نوشته شده به خط الفبای پهلوی اشکانی ۲۷
- ۱۰-۱-۵-۲ آثار نوشته شده به خط الفبای فارسی میانه‌ی کتابی ۲۷
- ۱۰-۱-۵-۳ آثار نوشته شده به خط الفبای مانوی ۲۸
- ۳۳ ..... **فصل دوم: روش شناسی پژوهش**
- ۲-۱ روش پژوهش ۳۵
- ۲-۲ روش جمع آوری اطلاعات ۳۵
- ۲-۳ روش تجزیه و تحلیل اطلاعات ۳۵

۳۹	..... فصل سوم: پیشینه‌ی پژوهش
۴۱	..... ۱-۳ سغدی
۴۲	..... ۲-۳ بلخی
۴۵	..... فصل چهارم: یافته‌های پژوهش (داده‌ها و اطلاعات)
۴۷	..... ۱-۴ کارکردهای نحوی حالات صرفی در اسامی
۴۹	..... ۱-۱-۴ سغدی
۵۰	..... ۱-۱-۱-۴ کارکردهای حالات صرفی اسامی دارای ستاک سبک
۵۱	..... ۱-۱-۱-۱-۴ کارکردهای حالت صرفی نهادی
۵۴	..... ۲-۱-۱-۱-۴ کارکردهای حالت صرفی رای
۵۵	..... ۳-۱-۱-۱-۴ کارکردهای حالت صرفی برای-وابستگی
۵۶	..... ۱-۳-۱-۱-۱-۴ کارکرد حالت صرفی برای
۵۶	..... ۲-۳-۱-۱-۱-۴ کارکرد حالت صرفی وابستگی
۵۷	..... ۴-۱-۱-۱-۴ کارکرد حالت صرفی بایی-ازی
۵۷	..... ۵-۱-۱-۱-۴ کارکردهای حالت صرفی دری/اندری
۵۸	..... ۶-۱-۱-۱-۴ کارکردهای حالت صرفی ندایی
۶۰	..... ۲-۱-۱-۱-۴ کارکردهای حالات صرفی در ستاک سنگین
۶۱	..... ۱-۲-۱-۱-۴ کاربردهای حالت صریح

- ۶۵ ..... ۲-۲-۱-۱-۴ کاربردهای حالت غیر صریح
- ۶۹ ..... ۳-۱-۱-۴ صرف گروهی
- ۶۹ ..... ۲-۱-۴ بلخی
- ۷۱ ..... ۳-۱-۴ پارتی
- ۷۳ ..... ۲-۴ صفت، موصوف و بدل
- ۷۵ ..... ۱-۲-۴ صفت و موصوف
- ۷۵ ..... ۱-۱-۲-۴ سغدی
- ۷۵ ..... ۱-۱-۱-۲-۴ جایگاه صفات نسبت به موصوفشان
- ۷۹ ..... ۲-۱-۱-۲-۴ تطابق صفت و موصوف
- ۸۶ ..... ۳-۱-۱-۲-۴ توالی صفات
- ۸۷ ..... ۲-۱-۲-۴ بلخی
- ۸۷ ..... ۱-۲-۱-۲-۴ جایگاه صفات نسبت به موصوفشان
- ۸۸ ..... ۲-۲-۱-۲-۴ تطابق صفت و موصوف
- ۸۹ ..... ۳-۲-۱-۲-۴ توالی صفات
- ۸۹ ..... ۳-۱-۲-۴ پارتی
- ۸۹ ..... ۱-۳-۱-۲-۴ جایگاه صفات نسبت به موصوفشان
- ۹۰ ..... ۲-۳-۱-۲-۴ تطابق صفت و موصوف

- ۹۰ ..... ۳-۳-۱-۲-۴ توالی صفات
- ۹۱ ..... ۲-۲-۴ القاب و عناوین و نسبت‌های خانوادگی
- ۹۱ ..... ۱-۲-۲-۴ سغدی
- ۹۲ ..... ۲-۲-۲-۴ بلخی
- ۹۳ ..... ۳-۲-۲-۴ پارتی
- ۹۴ ..... ۳-۲-۴ اسامی ماه‌ها و سال‌ها و واحدهای جغرافیایی
- ۹۴ ..... ۱-۳-۲-۴ سغدی
- ۹۵ ..... ۲-۳-۲-۴ بلخی
- ۹۵ ..... ۳-۳-۲-۴ پارتی
- ۹۶ ..... ۴-۲-۴ بدل
- ۹۶ ..... ۱-۴-۲-۴ سغدی
- ۹۸ ..... ۲-۴-۲-۴ بلخی
- ۹۹ ..... ۳-۴-۲-۴ پارتی
- ۱۰۳ ..... ۳-۴ عدد و معدود
- ۱۰۵ ..... ۱-۳-۴ جایگاه و مطابقت عدد نسبت به معدود
- ۱۰۵ ..... ۱-۱-۳-۴ سغدی
- ۱۰۶ ..... ۲-۱-۳-۴ بلخی

- ۱۰۷ ..... ۳-۱-۳-۴ پارتی
- ۱۰۷ ..... ۲-۳-۴ موقعیت و مطابقت عدد و معدود همراه با صفت
- ۱۰۸ ..... ۱-۲-۳-۴ سغدی
- ۱۱۰ ..... ۳-۳-۴ ترتیب ذکر اعداد بزرگ تر از ده
- ۱۱۰ ..... ۱-۳-۳-۴ سغدی
- ۱۱۱ ..... ۲-۳-۳-۴ بلخی
- ۱۱۱ ..... ۳-۳-۳-۴ پارتی
- ۱۱۱ ..... ۴-۳-۴ شیوهی ذکر اعداد بر حسب رقم یا حروف
- ۱۱۱ ..... ۱-۴-۳-۴ سغدی
- ۱۱۲ ..... ۲-۴-۳-۴ بلخی
- ۱۱۳ ..... ۳-۴-۳-۴ پارتی
- ۱۱۳ ..... ۵-۳-۴ شیوهی تاریخ گذاری
- ۱۱۳ ..... ۱-۵-۳-۴ سغدی
- ۱۱۳ ..... ۲-۵-۳-۴ بلخی
- ۱۱۴ ..... ۳-۵-۳-۴ پارتی
- ۱۱۴ ..... ۶-۳-۴ عدد و واحد اندازه گیری
- ۱۱۴ ..... ۱-۶-۳-۴ سغدی

- ۱۱۵ ..... ۲-۶-۳-۴ بلخی
- ۱۱۵ ..... ۳-۶-۳-۴ پارتی
- ۱۱۹ ..... ۴-۴ کارکردهای انواع ضمائر
- ۱۲۱ ..... ۱-۴-۴ کارکردهای ضمائر شخصی
- ۱۲۱ ..... ۱-۱-۴-۴ سغدی
- ۱۳۵ ..... ۲-۱-۴-۴ بلخی
- ۱۳۸ ..... ۳-۱-۴-۴ پارتی
- ۱۳۹ ..... ۲-۴-۴ کارکردهای ضمائر اشاره
- ۱۳۹ ..... ۱-۲-۴-۴ سغدی
- ۱۴۹ ..... ۲-۲-۴-۴ بلخی
- ۱۵۱ ..... ۳-۲-۴-۴ پارتی
- ۱۵۲ ..... ۳-۴-۴ کارکردهای ضمائر موصولی
- ۱۵۲ ..... ۱-۳-۴-۴ سغدی
- ۱۵۴ ..... ۲-۳-۴-۴ بلخی
- ۱۵۵ ..... ۳-۳-۴-۴ پارتی
- ۱۶۰ ..... ۵-۴ حروف اضافه
- ۱۶۲ ..... ۱-۵-۴ سغدی

- ۱۶۲ ..... ۱-۱-۵-۴ حروف اضافه‌ی پیشایند
- ۱۶۸ ..... ۲-۱-۵-۴ حروف اضافه‌ی پسایند
- ۱۷۲ ..... ۳-۱-۵-۴ حروف اضافه‌ی مرکب
- ۱۷۸ ..... ۲-۵-۴ بلخی
- ۱۷۸ ..... ۱-۲-۵-۴ حروف اضافه‌ی پیشایند
- ۱۸۱ ..... ۲-۲-۵-۴ حروف اضافه‌ی پسایند
- ۱۸۱ ..... ۳-۵-۴ پارتنی
- ۱۸۲ ..... ۱-۳-۵-۴ حروف اضافه‌ی پیشایند
- ۱۸۲ ..... ۲-۳-۵-۴ حروف اضافه‌ی پسایند
- ۱۸۲ ..... ۳-۳-۵-۴ حروف اضافه‌ی که گاهی پیشایند و گاهی پسایند هستند
- ۱۸۲ ..... ۴-۳-۵-۴ حروف اضافه‌ی مرکب
- ۱۸۸ ..... ۶-۴ آرایش / ترتیب اجزای اصلی جمله
- ۱۹۰ ..... ۱-۶-۴ سغدی
- ۱۹۰ ..... ۱-۱-۶-۴ آرایش اصلی رایج جمله
- ۱۹۲ ..... ۲-۱-۶-۴ استثنائات رایج وارد بر آرایش اصلی رایج جمله
- ۱۹۷ ..... ۲-۶-۴ بلخی
- ۱۹۷ ..... ۱-۲-۶-۴ آرایش اصلی رایج جمله

- ۱۹۷ ..... ۲-۲-۶-۴ استثنائات رایج وارد بر آرایش اصلی رایج جمله
- ۱۹۸ ..... ۳-۶-۴ پارتی
- ۱۹۸ ..... ۱-۳-۶-۴ آرایش اصلی رایج جمله
- ۱۹۹ ..... ۲-۳-۶-۴ استثنائات رایج وارد بر آرایش اصلی رایج جمله
- ۲۰۲ ..... ۷-۴ کارکردهای وجوه فعلی و بررسی تطابق فعل و فاعل
- ۲۰۴ ..... ۱-۷-۴ کارکرد وجوه فعلی
- ۲۰۴ ..... ۱-۱-۷-۴ سغدی
- ۲۱۷ ..... ۲-۱-۷-۴ بلخی
- ۲۲۰ ..... ۳-۱-۷-۴ پارتی
- ۲۲۳ ..... ۲-۷-۴ تطابق فعل و فاعل
- ۲۲۳ ..... ۱-۲-۷-۴ سغدی
- ۲۲۸ ..... ۲-۲-۷-۴ بلخی
- ۲۲۸ ..... ۳-۲-۷-۴ پارتی
- ۲۳۴ ..... ۸-۴ ادات نفی و نهی
- ۲۳۶ ..... ۱-۸-۴ سغدی
- ۲۳۶ ..... ۱-۱-۸-۴ ادات نفی بدون فاصله از فعل
- ۲۳۷ ..... ۲-۱-۸-۴ ادات نفی با فاصله از فعل

- ۲۴۰ ..... بلخی ۲-۸-۴
- ۲۴۲ ..... پارسی ۳-۸-۴
- ۲۴۲ ..... ادات نفی بدون فاصله از فعل ۱-۳-۸-۴
- ۲۴۲ ..... ادات نفی با فاصله از فعل ۲-۳-۸-۴
- ۲۴۶ ..... فصل پنجم: بحث، تفسیر و استنتاج
- ۲۴۸ ..... ۱-۵ خلاصه‌ی پژوهش و بحث و بررسی یافته‌ها
- ۲۴۸ ..... ۱-۱-۵ کاربردهای نحوی حالات صرفی در اسامی
- ۲۴۸ ..... ۱-۱-۱-۵ سغدی
- ۲۴۹ ..... ۲-۱-۱-۵ بلخی
- ۲۴۹ ..... ۳-۱-۱-۵ پارسی
- ۲۵۰ ..... ۲-۱-۵ صفت، موصوف و بدل
- ۲۵۰ ..... ۱-۲-۱-۵ سغدی
- ۲۵۰ ..... ۲-۲-۱-۵ بلخی
- ۲۵۱ ..... ۳-۲-۱-۵ پارسی
- ۲۵۱ ..... ۳-۱-۵ عدد و معدود
- ۲۵۱ ..... ۱-۳-۱-۵ سغدی
- ۲۵۲ ..... ۲-۳-۱-۵ بلخی

۲۵۲ ..... ۳-۳-۱-۵ پارتی

۲۵۲ ..... ۴-۱-۵ ضمایر

۲۵۲ ..... ۱-۴-۱-۵ ضمایر شخصی

۲۵۲ ..... ۱-۱-۴-۱-۵ سغدی

۲۵۳ ..... ۲-۱-۴-۱-۵ بلخی

۲۵۳ ..... ۳-۱-۴-۱-۵ پارتی

۲۵۴ ..... ۲-۴-۱-۵ ضمایر اشاره

۲۵۴ ..... ۱-۲-۴-۱-۵ سغدی

۲۵۴ ..... ۲-۲-۴-۱-۵ بلخی

۲۵۴ ..... ۳-۲-۴-۱-۵ پارتی

۲۵۴ ..... ۳-۴-۱-۵ ضمایر موصولی

۲۵۴ ..... ۱-۳-۴-۱-۵ سغدی

۲۵۵ ..... ۲-۳-۴-۱-۵ بلخی

۲۵۵ ..... ۳-۳-۴-۱-۵ پارتی

۲۵۶ ..... ۵-۱-۵ حروف اضافه

۲۵۶ ..... ۱-۵-۱-۵ سغدی

۲۵۷ ..... ۲-۵-۱-۵ بلخی

- ۲۵۸ ..... ۳-۵-۱-۵ پارتی
- ۲۵۹ ..... ۶-۱-۵ آرایش / ترتیب اجزای اصلی جمله
- ۲۵۹ ..... ۱-۶-۱-۵ سغدی
- ۲۵۹ ..... ۲-۶-۱-۵ بلخی
- ۲۵۹ ..... ۳-۶-۱-۵ پارتی
- ۲۶۰ ..... ۷-۱-۵ کارکردهای وجوه فعلی و بررسی تطابق فعل و فاعل
- ۲۶۰ ..... ۱-۷-۱-۵ سغدی
- ۲۶۱ ..... ۲-۷-۱-۵ بلخی
- ۲۶۱ ..... ۳-۷-۱-۵ پارتی
- ۲۶۲ ..... ۸-۱-۵ ادات نفی و نهی
- ۲۶۲ ..... ۱-۸-۱-۵ سغدی
- ۲۶۲ ..... ۲-۸-۱-۵ بلخی
- ۲۶۲ ..... ۳-۸-۱-۵ پارتی
- ۲۶۳ ..... ۲-۵ ارزیابی فرضیه‌ها
- ۲۶۳ ..... ۱-۲-۵ فرضیه‌ی نخست
- ۲۶۴ ..... ۲-۲-۵ فرضیه‌ی دوم
- ۲۶۵ ..... ۳-۲-۵ فرضیه‌ی سوم

۲۶۷	..... ۴-۲-۵ فرضیه‌ی چهارم
۲۶۸	..... ۵-۲-۵ فرضیه‌ی پنجم
۲۶۸	..... ۳-۵ اعلام نظریه‌ی نهایی
۲۶۹	..... ۴-۵ محدودیت‌ها و موانع پژوهش
۲۶۹	..... ۱-۴-۵ محدودیت‌های پژوهش
۲۶۹	..... ۲-۴-۵ موانع پژوهش
۲۶۹	..... ۵-۵ پیشنهادهای پژوهشی آتی
۲۷۲	..... کتابنامه (فهرست منابع و مآخذ و راهنمای کتابنامه)
۲۸۰	..... پیوست

مقدمه

پژوهش حاضر تحت عنوان « بررسی تطبیقی نحو زبان‌های بلخی و سغدی » پایان‌نامه‌ی دکتری در رشته‌ی فرهنگ و زبان‌های باستانی است. در این رساله، که رویکرد رده‌شناختی دارد، به بررسی تطبیقی مقوله‌هایی از نحو دو زبان سغدی و بلخی پرداخته شده است. به جهت وجود شباهت‌هایی میان زبان‌های بلخی و پارتی، به منظور به دست دادن تصویری روشن از جایگاه نحوی زبان بلخی در میان زبان‌های ایرانی میانه، شواهد مختصری از نحو زبان ایرانی میانه‌ی پارتی نیز ارائه شده است اما هدف به هیچ عنوان مطالعه‌ی نحو زبان اخیر نبوده است.^۱

از آنجایی که در بخش تعریف واژگان مهم و کلیدی از فصل اول این رساله (نک. ۱-۱۰) به تفصیل در تعریف و تشریح نحو، رده‌شناسی، زبان سغدی، زبان بلخی و زبان پارتی سخن گفته شده است، در اینجا از تکرار آن خودداری و به معرفی مختصر رساله‌ی حاضر و توضیحات کوتاه دیگر بسنده شده است.

۱. معرفی محتوای رساله

محتوای این رساله بر اساس آیین‌نامه و دستورالعمل نگارشی پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی تنظیم شده است و متن اصلی آن شامل پنج فصل می‌باشد:

فصل اول: این فصل به کلیات اختصاص دارد و شامل این مباحث است: مسأله‌ی پژوهش، موضوع پژوهش، قلمرو مکانی، زمانی و موضوعی پژوهش، اهمیت و ضرورت پژوهش، هدف و کاربردهای پژوهش، نوع پژوهش و سؤالات و فرضیه‌های این پژوهش و در پایان، تعریف واژگان مهم و کلیدی پژوهش.

فصل دوم: در این فصل به روش‌شناسی پژوهش پرداخته شده است و در آن روش جمع‌آوری و روش تجزیه و تحلیل اطلاعات آمده است.

فصل سوم: در این فصل پیشینه‌ی پژوهش حاضر آمده است و طی آن تاریخچه‌ی بسیار مختصر موجود درباره‌ی مطالعات حوزه‌ی نحو زبان‌های سغدی و بلخی آورده شده است.

فصل چهارم: این فصل در قالب هشت بخش به ارائه و پردازش داده‌ها، شواهد و اطلاعات گردآوری شده درباره‌ی مقوله‌های منتخب نحوی زبان سغدی و زبان بلخی و نیز مختصری از زبان پارتی به همراه نمایش منظم و نیز تجزیه و تحلیل آن شواهد می‌پردازد و شامل این بخش‌ها است: کاربردهای نحوی حالات صرفی در اسامی، صفت، موصوف و بدل، عدد و معدود، ضمائر، حروف اضافه، آرایش اجزای اصلی جمله، کارکردهای وجوه فعلی و بررسی تطابق فعل و فاعل و ادات نفی و نهی.

فصل پنجم: در این فصل مرور فصل چهارم رساله‌ی حاضر، بحث و بررسی یافته‌ها، ارزیابی فرضیه‌ها، اعلام نظر نهایی، موانع و محدودیت‌های پژوهش و پیشنهادها، پژوهشی آتی آمده است.

۲. روش کار

پس از گردآوری اطلاعات و شواهد مربوط به مقوله‌های نحوی منتخب از متون مختلف برگزیده شده از میان آثار سغدی، بلخی و نیز پارتی، این مثال‌ها در قالب هشت بخش در فصل چهارم تنظیم شد.

در بخش پیشینه‌ی پژوهش در فصل سوم این رساله آورده شده است که مطالعات نحوی زبان‌های بلخی و سغدی بسیار محدود و انگشت‌شمار است. الگوی ظاهری در پژوهش حاضر، همانند همان دو سه اثر محدود مذکور در فصل سوم این رساله است؛ یعنی رساله‌ی دکترای ویلما لوییس هستون^۱ (نک. کتابنامه)، که شامل زبان سغدی هم هست، رساله‌ی دکترای سالومه غلامی^۲ (نک. کتابنامه)، که شامل نحو بلخی نیز می‌باشد و در نحو پارتی، رساله‌ی تحصیلی کریستوفر برونر^۳ (نک. کتابنامه). بدین صورت که در هر بخش و ذیل هر مقوله‌ی نحوی به فراخور، مثال یا مثال‌هایی در آن‌بار آورده شده است. جهت پرهیز از اطاله‌ی کلام از آوردن شاهد مثال‌های متعدد خودداری شده است. ضمن اینکه در بررسی برخی مقوله‌ها اصولاً در برخی از متون منتخب مثالی یافته نشده است.

هنگام ذکر شواهد، پس از برگردان فارسی عبارات سغدی، بلخی و پارتی، ابتدا نام متن و یا سنگ‌نوشته و بعد، شماره‌ی سطر متنی که شاهد مثال مربوطه از آن استخراج شده، آورده شده است.

لازم به ذکر است که هنگام ذکر شواهد سغدی مسیحی، ابتدا عدد ناظر بر شماره‌ی قطعه از دست‌نویس C2 و سپس رو^۲ و یا پشت برگه^۳ بودن عبارت در قطعه‌ی مربوطه و آنگاه شماره‌ی سطر آن عبارت آورده شده است. در ارجاع به متن 1-135 b، از حرف فارسی «ب» استفاده شده است. هنگام ذکر منبع شواهد استخراج‌شده از نامه‌ی باستانی ابتدا عدد ۱ یا ۵ که به ترتیب ناظر به شماره‌ی نامه‌ی اول و پنجم است، آورده شده و سپس شماره‌ی سطر آمده است.

به منظور ملموس‌تر بودن برگردان فارسی عبارات سغدی، بلخی و پارتی، جهت بررسی دقیق‌تر نحوی، عمدتاً از شیوه‌ی ترجمه‌ی تحت‌اللفظی استفاده شده است.

در ارجاع به دستور سغدی مانوی گرشویچ^۴ و فرهنگ سغدی اثر دکتر بدرالزمان قریب (نک. کتابنامه) بر حسب رسم مألوف، به ترتیب از نظام ارجاع به شماره‌ی بند و مدخل استفاده شده است و نه شماره‌ی صفحه.

---

¹ Wilma Louise Heston

² Saloumeh Gholami

³ Christopher Brunner